

anarhija/ blok 45
PORODIČNA BIBLIOTEKA

Ivan Ilić
U ČAST ŹAKA ELILA
Źak Elil
GOVOR OD 13. XI 1993.

Ivan Illich, „To Honor Jacques Ellul“, *The Ellul Forum*, Issue 13, July 1994, str. 16–17.

Jacques Ellul, „Postface“, *Sur Jacques Ellul: Un penseur de notre temps*, L'Esprit du Temps, Bordeaux, 1994, str. 357–359.

Preveo i priredio: AG, januar 2020.

<http://anarhija-blok45.net>
aleksa.golijanin@gmail.com

ZAJEDNIČKA ARHIVA
<http://anarhisticka-biblioteka.net>

Ivan Ilić

U ČAST ŹAKA ELILA

MEĐUNARODNI KOLOKVIJUM „TEHNIKA I DRUŠTVO U DELU ŹAKA ELILA“,
BORDO, 12–13. XI 1993.

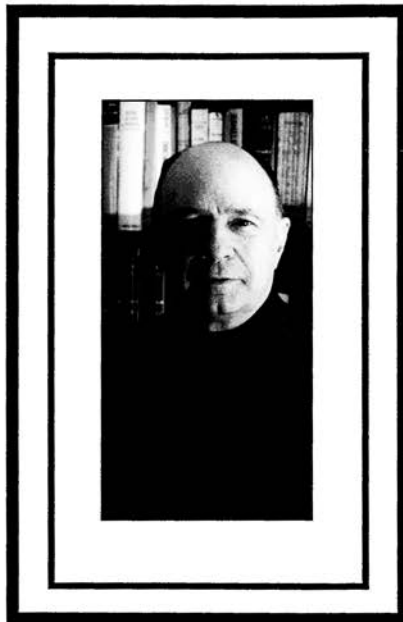
„Zato smatram da ne možemo više izbegavati disciplinovanu preotimanje čulne prakse u društvu tehnogenih privida (to je ono što podrazumevam pod *askezom*). U tom negovanju čula, tom odlučnom okretanju iskustvu, tom čednom pogledu... koji se suprotstavlja *cupiditas oculorum* (poŹudi očiju) vidim glavni uslov za odbacivanje tehnike kao najveće prepreke prijateljstvu.“

The Ellul Forum

for the Critique of Technological Civilization

July 1994 Issue #13 ©1994 Department of Religious Studies University of South Florida, Tampa, FL 33620

In Memory of Jacques Ellul, 1912-1994

In This Issue

Bulletin Board p. 2

*Forum: Sorrow by
Jacques Ellul –
The Truth Will Make
You Free*

*Reflections on the Life
and Work of Jacques Ellul*

by:
Joyce Hanks p. 4

Stanley Hauerwas p. 4

Bill Vanderburg p. 5

David Gill p. 7

Vernard Eller p. 8

Clifford Christians p. 9

David Lovekin p. 10

Gabriel Vaharian p. 11

Darrell Fasching p. 14

Ivan Illich p. 16

*Jacques Ellul's Response
to the Symposium in His
Honor, Nov. 1993* p. 18

About the Ellul Forum p. 19

History
Manuscript Submissions
Subscriptions
Bibliographic Reviews
Book Reviews

IVAN ILLICH, JACQUES ELLUL

<https://anarhija-blok45.net>

<https://anarhisticka-biblioteka.net/category/author/ivan-illich>

<https://anarhisticka-biblioteka.net/category/author/jacques-ellul>

THE ELLUL FORUM

<https://journals.wheaton.edu/index.php/ellul/issue/archive>

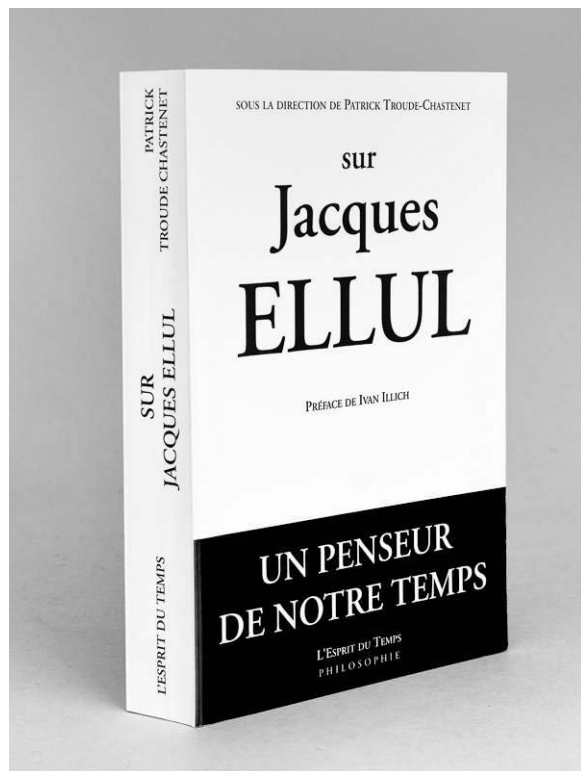
U čast Žaka Elila

Ivan Ilić (1993)

i

Govor Žaka Elila

**Međunarodni kolokvijum „Tehnika i društvo u delu Žaka Elila“,
Bordo, 12–13. XI 1993.**

Tako sam mogao da obavim svoj zadatak bez preterane sumnje u sebe i bez učešća u taštini uspeha, igri počasti i prolaznih moda! Ono u čemu su neki videli aroganciju, a neki prezir u stvari je bio oblik ravnodušnosti prema svakoj preokupaciji uspehom.

Uspešno ili neuspešno, morao sam da obavim određeni posao – samo sam radio ono što sam morao da uradim: to je sve.

Ipak, imao sam referentne tačke, tako da se nisam kretao nasumično. Pravilnost moje brazde zavisila je od dva imperativa (koji, doduše, mogu izgledati kontradiktorno). Prvi je bio utemeljenje u hrišćanskoj veri, u otkrivenju, primljenom i posredovanom Biblijom – to ne treba dalje objašnjavati.

I tu je bila vrednost koju sam nasledio od oca, usađena kroz vrlo strogo vaspitanje: naime, čast. Za njega, agnostika, čast je bila zakon kojeg se držao celog života. Ali da li još uvek znamo šta je to?

Čast, taj zastareli koncept prema kojem sam vaspitan, sastojala se od četiri pravila: nikada ne lagati sebe; nikada ne lagati druge; biti milostiv prema slabima; ne povijati se pred moćnicima.

I tako sam morao da „krmanim“ između onoga što je proizlazilo iz hrišćanskog otkrivenja i ta četiri imperativa.

Moj rad se odvijao u tim okvirima i u skladu s tim smernicama. Najzad, „nisam mogao drugačije“. Kao što vidite, moj lični doprinos bio je vrlo mali i zato se ova počast mora odati mojim prijateljima i roditeljima. Bio sam samo spona koja je povezivala taj snop i upravo zato primam sa zahvalnošću, ali za sve njih, sve ono što ste danas rekli i postigli. Hvala vam svima i verujte u moju najdublju zahvalnost. Hvala.

1993.

Jacques Ellul, „Postface“, *Sur Jacques Ellul: Un penseur de notre temps*, Colloque international sur le thème „Technique et société dans l'oeuvre d'Ellul“, 12–13. XI 1993, ed. Patrick Troude-Chastenet, L'Esprit du Temps, Bordeaux, 1994, str. 357–359.

Na kraju, želim da spomenem svog prijatelja Anrija Pujana (Henri Pouyanne, 1912–1996)¹³, koji me je naveo da iskoračim iz intelektualne sfere da bih uvideo značaj života, za svakog od nas, i koji me je naveo da shvatim da je svačiji život ključan, tako da svakom svom „bližnjem“ mogu prići s poniznošću! Tako formiranom, što sam ovde samo skicirao, na meni je bilo samo da uzorem pravu brazdu – ništa više od toga.

Morao sam da uzorem deo političkog i društvenog sveta da bih možda otvorio i druge puteve, drugačije od onih tradicionalnih za svet u kojem sam živeo!

To je bio način na koji sam radio, bez genijalnosti, ali istrajno, bez nekog onostranog nadahnuća, ali s uverenjem da je moj zadatak da razotkrijem činjenice o čoveku ovog doba i ovom društvu, za koje se činilo da ih niko drugi ne uzima u razmatranje, a koje su meni izgledale kao presudne.

Ta različita usmerenja objašnjavaju zašto je moj rad morao da se odvija u dva domena, što je dovelo do toga i da moje knjige budu podeljene na dva domena, sociologiju i teologiju.

Koji je njihov odnos?

Da prvo jasno razdvojimo neke stvari – trudio sam se da „moja“ teologija ne utiče na moje sociološko istraživanje (kalvinizam!) i da moje razumevanje sveta na izobličiti moje čitanje Biblije. To su dva domena, dva metoda, dva vrlo različita interesovanja! Ali tako možemo da vidimo njihov odnos.

Pre svega, Jevanđelje se obraća ovom čoveku, koji živi u ovom društvu, ne bilo kome – to je „ciljana“ poruka! Ali to je i izraz poštovanja prema drugome i prema samoj poruci! Iz toga sledi ključni element: sociološko stanje sveta u kojem živimo je prilično beznađežno, tako da je modernom čoveku, lišenom nade i prepuštenom neposrednim uživanjima i nesvesnom strahu od sutra, teško da izrazi nadu vere u Hrista i mogućnost prave ljubavi.

To je glavna svrha koja je usmeravala ceo moj život.

¹³ Elilov prijatelj iz Bordoa, poznati neurohirurg, koji je obavljao i neke visoke dužnosti u lokalnoj protestantskoj kongregaciji.

U čast Žaka Elila

Ivan Ilić (1993)

Na osnovu govora održanog u Institutu za političke studije u Bordou, 12. i 13. novembra 1993, na skupu priređenom u čast Žaka Elila („Međunarodni kolokvijum na temu 'Tehnika i društvo u delu Žaka Elila'“), svega šest meseci pred njegovu smrt (umro je 19. maja 1994). Elil se obratio prisutnima govorom na čiji se detalje osvrće i Ilić:

„Dame i gospodo, dragi prijatelji,

Pre svega moram da izrazim najveću zahvalnost organizatorima ovog kolokvijuma i onima koji su tako naporno radili na njegovom pripremanju, ali moram reći i da me takvi znaci uvažavanja i počasti uvek iznenade. Nikada nisam imao osećaj da stvaram neko značajno delo. Uvek sam sebe zamišljao kao što je Bosije video sebe: Bos suetus aratro (kao 'vola upregnutog u plug')¹. Igra reči, naravno, ali to je istina: živeo sam kao vo i samo gledao da uzorem pravu brazdu. Ipak, pošto su me u krajnjoj liniji vodili drugi (da ne spominjem Njega koji 'u krajnjoj liniji' vodi plug), voleo bih da, makar na ljudskom nivou, spomenem sve one bez čije pomoći ne bih postigao ništa: naime, svoje prijatelje. Ja sam čovek prijateljstva. Bez njih ne bih znao šta da radim. Oni su me usmeravali na svim mojim stazama...“

¹ Jacques-Bénigne Bossuet (1627–1704), nadimak koji su mu dali njegovi učenici (ne on sam), poigravajući se njegovim prezimenom: „Bos-suetus-aratro“, „vo upregnut u plug“ ili „sviknut na plug“. (Sve napomene, AG.)

IVAN ILIĆ:

Za mene je čast i velika radost to što me je Danijel Serezuel (Daniel Cérézuelle) pozvao da učestvujem u ovoj proslavi.

Profesore Elil – radije bih rekao, „učitelju Žak“ – dirnulo me je vaše poređenje učitelja s volom koji vuče plug i tako pravi brazdu. Nastojao sam da vas sledim u filijalnom duhu, sa svim pogrešnim koracima koje to podrazumeva. Nadam se da ćete prihvatiti moju berbu i moći da izdvojite po koji cvetak iz onoga što bi moglo izgledati kao običan korov.

Sada mogu da izrazim svoju zahvalnost učitelju kojem dugujem orijentaciju koja je tokom četrdeset godina imala odlučujući uticaj na moje hodočašće. Moj dug je u tom pogledu nesumnjiv, a nedavno sam bio u prilici da to potvrdim na vrlo poseban način.

Da bih pripremio svoje izlaganje za ovaj skup, hteo sam da pročitam dvadesetak Elilovih knjiga² koje su mi do sada promakle. Moj učenik i prijatelj Hoze Marije Sbert (José María Sbert) ustupio mi je svoju biblioteku i tu sam pronašao bar polovinu toga; on je pri tom i brižljivo obeležio neke tomove, u čemu je ponekad išao dotle da je podvlačio cele pasuse. Pošto sam nekoliko večeri proveo zaronjen u to blago, zapanjili su me svežina i polet s kojima je Elil tokom mnogih godina neprekidno preispitivao temeljne intuicije svojih najranijih radova i uvek ih još bolje objašnjavao. Njegova istrajnost, smernost i velikodušnost naspram kritike čine od njega primer kojem se moramo pokloniti.

Ovaj naučni skup u Bordou pruža nam jedinstvenu priliku da prepoznamo povezanost njegove misli. Neki od nas su ga čitali kao velikog komentatora Biblije, a neki kao filozofa tehnologije. Ali malo je onih koji su ga videli kao čoveka koji je istovremeno dovodio u pitanje i razmišljanje filozofa i razmišljanje vernika. On podseća filozofa tehnologije, koji proučava očigledan, opažljiv fenomen, da bude svestan mogućnosti da je to pitanje suviše strašno da bi se moglo

² Da ne bude zabune u pogledu Ilićeve upućenosti: Elilov opus se sastoji od nekih osamdeset knjiških naslova, uz stotine članaka i eseja; dvadesetak „propuštenih“ naslova se ne može smatrati za veliki propust.

Govor Žaka Elila

Dame i gospodo, dragi prijatelji,

Pre svega moram da izrazim najveću zahvalnost organizatorima ovog kolokvijuma i onima koji su tako naporno radili na njegovom pripremanju, ali moram reći i da me takvi znaci uvažavanja i počasti uvek iznenade.

Nikada nisam imao osećaj da stvaram neko značajno delo. Uvek sam sebe zamišljao kao što je Bosije video sebe: *Bos suetus aratro* (kao 'vola upregnutog u plug').¹² Igra reči, naravno, ali to je istina: živeo sam kao vo i samo gledao da uzorem pravu brazdu. Ipak, pošto su me u krajnjoj liniji vodili drugi (da ne spominjem Njega koji „u krajnjoj liniji“ vodi plug), voleo bih da, makar na ljudskom nivou, spomenem sve one bez čije pomoći ne bih postigao ništa: naime, svoje prijatelje. Ja sam čovek prijateljstva. Bez njih ne bih znao šta da radim. Oni su me usmeravali na svim mojim stazama.

Moram da spomenem Bernara Šarbonoa (Bernard Charbonneau, 1910–1996), za koga mogu reći da me je naučio da „mislim“! Ali i da gledam društvenu stvarnost, umesto da samo piljim u knjige. Naučio me je kako da aktivno razmatram društvenu činjenicu, „ono što se zaista dešava“ – da analiziram, kritikujem, shvatim!

Tu je zatim i svedok hrišćanske vere, Žan Bosk (Jean Bosc, 1910–1969). Nisam se okrenuo hrišćanstvu zbog njegovog svedočanstva, ali on je bio taj koji mi je, posle preobraćenja, pokazao kakav bi trebalo da bude hrišćanski intelektualac i otkrio smisao teologije.

¹² Jacques-Bénigne Bossuet (1627–1704), nadimak koji su mu dali njegovi učenici (ne on sam), poigravajući se njegovim prezimenom: „Bos-suetus-aratro“, „vo upregnut u plug“ ili „sviknut na plug“.

dikta suprotstavljaju *cupiditas oculorum* (požudi očiju) vidim glavni uslov za odbacivanje tehnike kao najveće prepreke prijateljstvu.

1993.

Ivan Illich, „To Honor Jacques Ellul“, prvi put objavljeno kao „An Address to 'Master Jacques'“, *The Ellul Forum: For the Critique of Technological Civilization*, Issue 13, July 1994, str. 16–17.

<https://journals.wheaton.edu/index.php/ellul/issue/view/38/38>

Napomena iz *The Ellul Forum*: „Govor Ivana Ilića, održan u Bordou, u Francuskoj, 13. novembra 1993. S francuskog preveo (Lee) Hoinacki, 27. juna 1994; izmene ubacio Ivan, 27. juna 1994, u Okotepeku (Meksiko).“

Pod ovim naslovom pripremljeno za objavljivanje u Iličevom arhivu u Bremenu, *Denken nach Illich/ Thinking after Illich*:

https://www.pudel.samerski.de/100en_startseite.htm

<https://www.pudel.samerski.de/pdf/Illich93HONORPU.pdf>

Francuska verzija: „Hommage à Jacques Ellul“, *L'Agora*, vol. 1, no. 10, juillet/ août 1994; objavljeno i u zbirci radova sa simpozijuma o Elilu: Ivan Illich, „Préface“, *Sur Jacques Ellul: Un penseur de notre temps*, Colloque international sur le thème „Technique et société dans l'oeuvre d'Ellul“, 12–13. XI 1993, ed. Patrick Troude-Chastenet, *L'Esprit du Temps*, Bordeaux, 1994, str. 11–17.

Ilič je svoj govor održao na francuskom i ova verzija je, pretpostavljam, njegov transkript. Razlike u odnosu na englesku verziju nisu, međutim, posledica prevođenja već toga što je sam Ilič kasnije preradio taj govor u tekst, uz neke bitnije izmene i druge varijacije. Ipak, ovde je konsultovana i francuska verzija, koja na nekim mestima sadrži nešto jasnije formulacije, a u fustotama ili samom tekstu priloženo je par povezanih rečenica kojih nema u engleskoj verziji, ali koje dobro dopunjuju izlaganje (f. 4, 5, 7 i 11) .

<http://1libertaire.free.fr/JEllulo3.html>

http://agora.qc.ca/documents/technique--hommage_a_jacques_ellul_par_ivan_illich

obuhvatiti samo razumom. I navodi vernika da produbi svoju biblijsku veru i eshatološku nadu naspram dve neprijatne i zabrinjavajuće istine, ukazujući na „ekstremnu istorijsku neobičnost“ karaktera svake od njih:

- prvo, modernu tehniku i njene pogubne posledice nemoguće je porediti s materijalnom kulturom bilo kog drugog društva;
- drugo, neophodno je uočiti da je ta „istorijska ekstravaganantnost“ rezultat subverzije Jevanđelja – njegove transformacije u ideologiju zvanu hrišćanstvo.

Njegovo delo, od prvih eseja o istoriji institucija i propagandi, do studija poetski nadahnute egzegeze kao krunom, uverilo me je u sledeće: jedinstveni karakter vremena u kojem živimo ne može se proučavati racionalno ako se ne shvati da je to doba rezultat *corruptio optimi quae est pessima* (korpucija najboljeg je ono najgore³). To je razlog zašto nas režim *la technique*, pod kojim živimo i neki meksički seljak i ja, primorava da se suočimo s tri zabrinjavajuća pitanja:

- „Ovaj režim je izrodio društvo, civilizaciju, kulturu koji su u svemu, doslovno u svemu, potpuno suprotni onome što čitamo u Bibliji, onome što se nesporno može naći u tekstu Tore, u knjigama proroka, kod Isusa i Pavla“ (J. Ellul, *La Subversion du christianisme*, 1984).
- Ovaj režim se ne može objasniti ako se generički ne shvati kao posledica hrišćanstva. Njegove glavne crte svoje postojanje duguju subverziji koju sam spomenuo. Mnoge upadljive i presudne karakteristike našeg doba ostaju neshvatljive ako se ne prepozna obrazac: jevanđeljsko obraćanje *svakome ponaosob* istorijski je preokrenuto u institucionalizovanu, standardizovanu i upravljenu društvenu svrhu.
- Konačno, taj „režim tehnike“ ne može se analizirati pomoću uobičajenih pojmova, koji mogu biti dovoljni za prou-

³ Izreka iz srednjeg veka, aluzija na pad Satane, koji je po biblijskom predanju bio serafim, jedan iz reda anđela najbližih Bogu, dakle, onaj „najbolji“.

čavanje drugih društava. Potreban je novi skup analitičkih pojmova da bi se razmotrili *hexis* (formiranje karaktera) i *praxis* epohe u kojoj živimo pod okriljem *la technique*; da bi se živelo ispravno i postupalo dobro neophodno je novo razumevanje karaktera i ponašanja u tehnološkom društvu.

Na direktan i razjašnjavajući način Elil nam pomaže da se suočimo s trostrukim aspektom te „potpuno jedinstvene istorijske neobičnosti“. O čemu god da govorimo – o kulturi, društvu, svetu – naše stvarno ljudsko stanje je neobičan izdanak hrišćanstva. Svi njegovi konstitutivni elementi su perverzije izvučene iz te ideologije. Budući da na neki način duguju svoje postojanje Otkrivenju, moglo bi se reći da su komplementarno inverzni, negacija božanskih darova. Pored toga, na osnovu onoga što Elil prepoznaje kao njihovu istorijsku neobičnost, oni se često pokazuju otpornim na filozofsku kritiku.

To se jasno vidi kada pokušamo da postavimo etička pitanja. Očigledno je da se moralni pojam, zlo, ne može primeniti na dokumentovane događaje kao što su Šoah (Holokaust), Hirošima ili današnji pokušaji veštačke reprodukcije čovekolikih stvorenja. O tim odvratnim, gnusnim, užasnim poduhvatima ne može se raspravljati. Od njih se ne mogu praviti gramatički subjekti. Svako razmatranje tih stvari, da li su prihvatljive ili neprihvatljive, pravedne ili nepravedne, dobre ili loše, legitimizuje status neizrecivog užasa. To su ekstremni primeri.⁴

Čitanje Elila nam pomaže da shvatimo da nas utapanje svakodnevnog života u tehnički milje ne postavlja ništa manje s one strane dobra i zla.

Pogledajmo jedan primer: tehnologija izmiče tlo ispod svačijih nogu. Svet je postao nepristupačan, ako pristup treba da označava ishod pešačenja. Transport monopolizuje kretanje na takav način da stopala, koja su nam data za naše hodočašće po zemlji, atrofiraju u dodatke papučiće za gas i kočnice.

⁴ *Francuska verzija*. To su ekstremni primeri. Toliko loši da obeshrabruju misao. Na osnovu vaših prodornih zapažanja, g. Elil, pokušao sam da ukažem da slične perverzije, specifične za tehnički milje, dominiraju naših svakodnevnim životom.

dobilo oblik zamene knjige napisane da bi se slušala – čitalo se naglas – tekstom namenjenim nemom pogledu. Paralelno s tim tehnogenim izokretanjem senzornih prioriteta, kapela, mesto za pobožno čitanje, bila je razdvojena od aule, mesta za sholastičko čitanje. Ta kobna podela je označila kraj milenijuma *lectio divina* (monaškog čitanja), glavnog načina na koji su ljudi doživljavali čitanje.⁹

S tim arhitektonskim razdvajanjem mesta za molitvu i mesta za učenje, prvi put se, prema mojim saznanjima, pojavljuje institucija za visoko obrazovanje, univerzitet. Kultivacija apstraktne misli potpuno zasenjuje kulturu čula. Tu nije toliko reč o rascepu na *fidens quaerens intellectum* (vera koja traži razumevanje – teologija) i *intellectus quaerens fidem* (razumevanje koje traga za verom – filozofija) koliko o onom na asketizam i logičku analizu. To drugo razdvajanje je omogućilo pojavu civilizacije u kojoj je za Elila bilo tako malo razumevanja. Od onoga ko sledi brazdu koju je uzorao on očekuje – kao što je pisao – posvećenost vrlini koja će mu dati hrabrosti i snage za istrajavanje u analizi stvarnosti u uslovima koje je nazvao „beznadežnim“ i koji bude najsnažnije osećanje bespomoćnosti.

Duboko sam uveren da je taj lucidni realizam, lišen svih iluzija, na koji nas Elil poziva, moguć samo kod onih koji kroz negovanje prijateljstva otkrivaju snagu humora. To je humor našeg Spasitelja, koji je Elil često evocirao, s kojim možemo stati pred Moloha ognutog Belzebubovim plaštom, pred to čudovište tehnološkog miljea koje nas proždire, pred tog Gospodara muva¹⁰ za kojima počinjemo da jurimo čim se on postavi između nas.¹¹

Zato smatram da ne možemo više izbegavati *disciplinovano preotimanje čulne prakse* u društvu tehnogenih privida (to je ono što podrazumevam pod *askezom*). U tom negovanju čula, tom odlučnom okretanju iskustvu, tom čednom pogledu koji Pravila svetog Bene-

⁹ Videti, Ivan Illich, *In the Vineyard of the Text: A Commentary to Hugh's Didascalicon*, 1993; Barry Sanders, Ivan Illich, *ABC: Alphabetization of the Popular Mind*, 1988; <http://www.davidtinapple.com/illich/>

¹⁰ „Gospodar muva“ ili Belzebub, u semitskoj mitologiji.

¹¹ Paus iz francuske verzije.

tehnološkog Moloha. Za život u društvu koje je postalo sistem čula postaju beskorisna upravo zbog instrumenata osmišljenih radi njihovog proširenja. Sprečeni smo da dodirnemo i prigrlimo stvarnost. Štaviše, programirani smo za interaktivnu komunikaciju, celo naše biće je usisano u sistem. Ta radikalna subverzija čulnog je ono što ponižava i na kraju zamenjuje percepciju.

Prepuštamo se fantastičnoj degradaciji kroz potrošnju slike i zvuka da bismo anestetizirali bol zbog gubitka stvarnosti. Da bih shvatio to poniženje vida, njuha i dodira, ne samo sluha, morao sam da proučim istoriju telesnih činova percepcije. Ne samo biblijske izvesnosti već i srednjovekovne i klasične istine o čulnoj percepciji podrivene su do tačke u kojoj egzegeza (tumačenje) drevnih tekstova mora da prevazilazi ne samo konceptualne već i ogromne psihološke prepreke. Da navedem jedan primer, iako ekstreman.

Iskopati sebi oko ako nas ono što vidimo sablažnjava u Jevanđelju se podrazumeva. Taj čin je uvek izazivao užas. Međutim, bio je pojmljiv u skopičnom režimu u kojem su oči emitovale vizuelni konus kojim su, kao svetlosni organ, zahvatale i prihvatale stvarnost. Takve žive oči više ne postoje – osim metaforički. Mi više ne vidimo, ne obuhvatamo stvarnost pomoću konusa zraka koje emituje naša zenica. Režim gledanja u kojem danas opažamo pretvara čin gledanja u oblik registrovanja, „snimanja“, vrlo slično kamkoderu. Oči koje više nisu očarane stvarnošću teško da su vredne sakaćenja.

Takve ikonofagične oči – koje proždiru slike – beskorisne su za:

- pronalaženje nade u čitanju Biblije;
- razumevanje užasa tehnološkog zida, te digitalizovane zaves koja me razdvaja od stvarnosti;
- konačno, za pronalaženje radosti u jedinom ogledalu u kojem mogu otkriti sebe, zenici drugog.⁸

Subverzija reči pokoravanjem oka ima dugu istoriju, koja je deo istorije tehnike u svetu hrišćanstva. To svrgavanje je u srednjem veku

⁸ Videti, Ivan Illich, *The Scopic Past and the Ethics of the Gaze: A Plea for the Historical Study of Ocular Perception*, 1998; *Guarding the Eye in the Age of Show*, 2001; <http://www.davidtinapple.com/illich/>

Među stotinama naizgled trivijalnih primera na koji je ličnost izložena „poniženju tehnikom“, navešću jedan u kojem nalazim neku vrstu humora. Moja crkva bučno osuđuje prezervative koji ometaju prirodno delovanje jednog organa, ali ne može da sagleda jednako snažno ometanje drugog, što vidimo kroz analogiju između prezervativa i automobilskih guma! Ako bi Elilov pojam *la technique* primenila na oboje i uvidela da se i jedno i drugo moraju proglasiti za *contra naturam* (protiv prirode), moja crkva bi mogla preuzeti vodeći ulogu u otporu Molohu – sve do mučeništva. Trivijalna filozofija tehnologije pretvorila je tu mogućnost profetskog obraćanja, koja izvire iz samog srca crkve, u sholastičku raspravu.⁵ Stidim se pape koji svoju strogu osudu tehničke perverzije ograničava na privatnost postelje, ali odbija da propoveda primenu prirodnog zakona na „Mercedes“ i mlaznjake. Kao što je Elil često govorio, ako sama subverzija nije racionalno pojmljiva, opšte slepilo za nju to sigurno nije ništa manje.

Svi ti užasi, veći i „manji“, izvlače svoj ontološki status upravo iz toga što predstavljaju subverzije onoga što Elila naziva „X“ (Hrist) i što se otvoreno može nazvati božanskom milošću.

Kada je pre pola veka Elil prvi put objavio svoje proročke analize, bilo je očigledno da racionalna integracija Elila kalviniste⁶ i Elila sociologa prevazilazi moć razumevanja većine njegovih kolega. Ali zato danas mnogi uviđaju da mu je njegova duboka ukorenjenost u veri omogućila da se suoči s mrakom koji oni neukorenjeni poslovično prećutkuju.

Još u svojoj studiji propagande (1962) pokazao nam je da je savremeni čovek toliko terorisan stvarnošću da se radije prepušta najgroznijem razvratu slika i predstava samo da je ne bi video. On manipuliše medijima da bi stvorio još mračniji pseudosvet, kao zaštitni veo od mraka konstruisanog sveta u kojem mora živeti. To odsustvo stvarno-

⁵ Rečenica iz francuske verzije.

⁶ Ilič se drži uobičajenog naziva za francuske protestante, mada je Elil insistirao da nikada nije bio kalvinista već sledbenik Karla Barta (Barth); videti, *Jacques Ellul on Politics, Technology, and Christianity: Conversations Patrick Troude-Chasteney*, 2005 (*Entretiens avec Jacques Ellul*, 1994), str. 48–49.

sti je tokom godina postalo još skandaloznije. Tu situaciju – medijski generisano zamračivanje – dobro je istražio moj prijatelj Didije Pivto (Didier Piveteau), koji sebe smatra Elilovim učenikom.

Ljudi sve više prolaze kroz svoje živote kao kroz košmar. Osećaju se uhvaćenim u klopku neizrecivih užasa, bez načina da se probude za svetlost nade. Kao i u nekim košmarima, užas prevazilazi ono što se može izraziti. Elilov uvid u ontološki status sveobuhvatne tehnike omogućio mu je da još pedesetih godina predvidi ono što je danas postalo opipljivo, ali i nepovratno. Ono što nas okružuje implicitno je prisutno u njegovoj analizi *la technique*. Pred ovim skupom, sastavljenim od pažljivih čitalaca Elila, i na kraju dvodnevne intenzivne razmene mišljenja, bilo bi apsurdno objašnjavati taj pojam, tako originalan i od kardinalnog značaja u njegovom delu. Radije bih rekao nešto o okolnostima u kojima je taj pojam pružio presudnu pomoć jednom Elilovom čitaocu i – ako me on prihvata kao takvog – njegovom učeniku.

La technique je ušla u moj život 1965, u Santa Barbari, onog dana kada mi je u Centru Roberta Hačinsa (Robert M. Hutchins, Center for the Study of Democratic Institutions), Džon Vilkinson (John Wilkinson) dao primerak knjige *Tehnika* (The Technological Society), koju je upravo preveo, na osnovu snažne preporuke Oldusa Hakslija. Od tada su pitanja otvorena samim pojmom *la technique* stalno preusmeravala ispitivanje mog odnosa prema stvarima i drugima.

Usvojio sam taj elilovski koncept zato što mi je omogućavao da utvrdim prag preko kojeg ti projekti – obrazovanje, transport, moderna medicina i naučne aktivnosti – apsorbuju klijenta u alat, konceptualno i fizički; prag na kojem se potrošački proizvodi menjaju u stvari koje i same konzumiraju; prag na kojem tehnički milje pretvara u brojeve one koji su u njemu zarobljeni; prag na kojem se tehnologija konačno pretvara u Moloha, u sistem.

U narednih deset godina posle mog susreta s profesorom Elilom, svoje istraživanjem sam prevashodno usmerio na ono što *la technique* radi: kako utiče na okruženje, društvene strukture, kulture, religije. Proučavao sam i njen simbolički karakter ili, ako hoćete, „perverznu

sakramentalnost“ institucija koje obezbeđuju obrazovanje, transport, stanovanje, zdravstvenu zaštitu i zaposlenje. Ne žalim zbog toga. Društvene konsekvence dominacije *la technique*, pod kojom institucije postaju kontraproduktivne, moraju se shvatiti da bi se izmerili efekti specifičnog *hexis* – formiranja karaktera – i *praxis* – mogućih akcija – koji danas *de facto* definišu iskustvo modernosti. Moramo se suočiti sa užasima, uprkos svesti da njihov prizor nadilazi naša čula. Uzastopno sam analizirao skrivene funkcije sve ubrzanijeg transporta, komunikacionih kanala, produženog obrazovnog tretmana i ljudskog garažiranja. Zapanjila me je njihova simbolička moć. To mi je pružilo empirijski dokaz da elilovska kategorije *la technique*, koju sam prvobitno koristio kao analitički alat, ujedno definiše i stvarnost čije sam poreklo pronašao na tragu „jedne ideologije izvedene iz hrišćanstva“.

Proučavanje simboličke funkcije tehnike u naše doba, koje je počelo sa Elilom, nastavlja da donosi prosvetljujuće uvide. Ovde sam se posebno podsetio njegovih razmišljanja o magiji i religiji. Među modernim misliocima, Žak Elil je oduvek spadao u nekolicinu izabranih koji su shvatili da mesto svetog sada ne zauzima ovaj ili onaj artefakt već *la technique*, crna kutija kojoj se klanjamo.⁷

Rastelovljenje koje vidim, na primer, u gubitku svojih stopala, mnogo je direktnija posledica tog obožavanja nego ekološka šteta. Prema tome, kao racionalni prioritet danas se nameće ispitivanje uticaja *la technique* na telo i čula pre nego što se sagledaju njene sadašnje i buduće štetne posledice po okruženje.

Pokušao sam zatim da istražim zavodljivu moć koju intenzivna posvećenost modernog preduzetništva tehnici pokazuje nad mojim oblikom percepcije. U stvari, ne prođe ni godina, u ovih četvrt veka otkad mi je Vilkinson poklonio Elilovu knjigu, a da ne otkrijem neku ranije neprimećenu sklonost ka poricanju stvarnosti življenja u korist

⁷ *Francuska verzija*: Među modernim misliocima, Žak Elil i dalje spada u onu sićušnu avangardu koja je svesna da se stara kategorija religije više ne podudara s domenom svetog. Istorijski, mesto svetinje (*sacrum*) u modernom društvu zauzeo je izuzetno neobičan entitet: dela čovekovih ruku postala su sredstva koja mu efikasno obezbeđuju hranu, kretanje, pamćenje, čak i čulne senzacije.